

Оксана Сліпушко, д-р філол. наук, проф.
ORCID ID: 0000-0002-7401-7492
e-mail: o.slipushko@knu.ua

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Київ, Україна,
Ольга Щелкунова, д-р філософії, асист.
ORCID ID: 0000-0002-0030-3592
e-mail: olhashchelkunova@knu.ua
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

АВТОРСЬКА ПАРАДИГМА ОБРАЗУ ГЕТЬМАНА ДМИТРА ДОРОШЕНКА У ДРАМАТУРГІЇ ЛЮДМИЛИ СТАРИЦЬКОЇ-ЧЕРНЯХІВСЬКОЇ

Передумова доцільності проведення аналізу полягає у важливості вивчення творчості Людмили Старицької-Черняхівської, яка присвятила увагу історії України, зокрема часам Руїни та постаті гетьмана Петра Дорошенка. Актуальність теми обумовлена прагненням визначити специфіку трактування історичної постаті крізь призму світогляду письменниці та виявити вплив цього тлумачення на загальне сприйняття історії України. У статті визначаються особливості трактування авторкою образу гетьмана, його місце в історії України. Обґрунтовується звернення авторки до жанру історичної драми як найбільш ефективного для представлення складного і неоднозначного образу гетьмана Дорошенка та інших історичних постатей. Усі персонажі подані у світлі авторського художнього бачення. За їх посередництвом Людмила Старицька-Черняхівська осмислює проблему української державності через світогляд і поведінку людей, діячів історичного масштабу. У статті подані історичні факти, пов'язані з життям і діяльністю гетьмана, наголошено на синтезі у творі реального та художнього первнів. Акцентується увага на присутності у тексті авторського домислу. Письменниця міркує про сенс людського буття в історії, про місію і призначення людини через образ Петра Дорошенка як людини з високим історичним призначенням й Івана Самойловича як особистості пересічної, корисливої. В основу статті покладений історико-літературний підхід, що виявляється у застосуванні загальнонаукового (синтез і узагальнення), системно-описового, текстологічного і філологічного методів. Аналіз твору представляє нам твердження, що найвищою

самореалізацією особистості, її високою історичною є боротьба за рідну землю. Ця ідея реалізується через образ Петра Дорошенка. У драмі утверджується теза про майбутнє відродження України, а Руїна часів Петра Дорошенка проектується на сучасне письменниці життя.

Ключові слова: українська література, Людмила Старицька-Черняхівська, історична драма, художній домисел, синтез, історичний персонаж.

Творча спадщина Людмили Старицької-Черняхівської репрезентує в історії української літератури авторське оригінальне осмислення ряду історичних постатей. Зокрема, складної та неоднозначної особи гетьмана Петра Дорошенка. Специфіка трактування і художнього тлумачення цієї особистості зумовлювалася загальним світоглядом письменниці, її розумінням історії України та ролі персони в ній. Вихована у національних традиціях родини Старицьких і Лисенків, донька відомого письменника і громадського діяча Михайла Старицького й Софії Лисенко представила цілком оригінальний погляд на національні типи, представивши його на сторінках своїх драматичних творів. Загалом художній світогляд письменниці, знайшовши свої вияви в особливостях історичних образів, є результатом життєдіяльності Старицької-Черняхівської.

Свого часу вона була членкинею Української Центральної Ради, виступила однією з фундаторок й активних учасниць Товариства (комітету) "Український національний театр", Національної ради Українських жінок, співробітником Всеукраїнської академії наук. Подібно до багатьох патріотично налаштованих інтелігентів, Людмила Старицька-Черняхівська була заарештована у сфабрикованій справі так званої Спілки визволення України. Під час слідства письменниця обстоювала думку про те, що такої організації насправді не існувало, що вона сама дійсно спілкувалася з іншими заарештованими, але як із приятелями. Загалом же визначальним завданням інтелігенції вона вважали культурну і літературну працю, поширення освіти й українських ідей серед народу. Людмилу Старицьку-Черняхівську було звинувачено у членстві в СВУ та зв'язках із іноземними "капіталістичними державами". Письменницю засудили на п'ять років позбавлення волі з обмеженням у правах на три роки.

1930 р. Старицьку-Черняхівську звільнили з-під варти із заміною строку на умовний, вислали жити в тогочасне місто Сталіно (нині Донецьк). З 1936 до 1941 рр. вона мешкала в Києві. Після звинувачення в антирадянській діяльності була вивезена до Казахської РСР. Померла у дорозі, що виявилася занадто важкою для вже літньої письменниці. Людмила Старицька-Черняхівська була реабілітована 1989 р.

Історична драма Людмили Старицької-Черняхівської "Гетьман Дорошенко" залишається мало дослідженою, зважаючи також і на складність порушених у ній історичних питань та їх художніх тлумачень. Вперше твір було надруковано 1911 р. в лютовому випуску журналу "Літературно-науковий вісник". Після того драма фактично перебувала в забутті до 90-х рр. ХХ ст. Центральна у п'єсі історична постать гетьмана часів Руїни Дмитра Дорошенка представляє загалом суспільно-політичні погляди самої авторки, котра була палкою прихильницею саме державницьких українських позицій. Письменниця поклала в основу сюжету складні історичні події, представивши власне їх розуміння. Старицька-Черняхівська осмислює в художньому ключі важливі постаті української історії, насамперед Петра Дорошенка та загалом історичний контекст часів Руїни. Ці діячі мали різні орієнтації та переконання, формуючи суперечливий тогочасний суспільний контекст. Зокрема, постаті Петра Дорошенка, Івана Мазепи, Павла Полуботка, проте всі вони ставили собі за мету національне звільнення України від будь-якого гніту.

Подаючи художні тлумачення ряду історичних фактів, Старицька фактично продовжує традицію Тараса Шевченка. В його поемі "Заступила чорна хмара та білу хмару", написаній 1848 р., осмислюється доба Руїни, подано художнє трактування трагедії українського народу. Шевченко зобразив гетьмана Дорошенка як "хороброго козака", "вдумливого державного діяча", патріота своєї Вітчизни. Він величає його "запорозьким братом", "славним Дорошенком", продовжуючи народну традицію. Кобзар подає образ гетьмана, який бідкається через історичну долю України:

*– Не боюсь я, отамани,
Та жаль України, –
І заплакав Дорошенко,
Як тая дитина!* [4, с. 156].

Кобзар особливо шкодує про те, що гетьман згас і помер у московській неволі:

*Мов орел той приборканий,
Без крил та без волі,
Знеміг славний Дорошенко,
Сидячи в неволі,
Та й умер з нудьги. Остило
Волочить кайдани.
І забули в Україні
Славного гетьмана* [4, с. 157].

Великий сум висловлює Шевченко через історичне забуття в Україні славних справ гетьмана, зокрема його змагань за волю і боротьбу з Московським князівством у часи свого гетьманування.

У центрі драми "Гетьман Дорошенко" перебуває постать і особистість гетьмана. Він був видатним державним, політичним і військовим діячем. Обравши для змалювання цього образу саме жанр історичної драми, письменниця наголошує: "Історична драма найтриваліша форма драматичної творчості: вона не боїться подиху часу, вона не старіє, не робиться *demodee* (не модною). Разом із тим вона сливе однаково цікава всім народностям, бо переважно розробляє, хоча пристосовані до тих або інших форм життя, але загальнолюдські мотиви: героїзм, боротьба межі бажанням власного щастя й громадянським обов'язком і т. ін. Історія України давала багатий матеріал письменнику-драматургу. До літературної творчості мало дужої волі, та доброї охоти, а драматична форма найтрудніша з усіх літературних форм! Це кристал літературної творчості, в нім повинні переломитись пафос лірики, спокійна величність епосу, глибінь психології й сила драми. До всього того автор драматичного твору мусить добре знатись на драматичній техніці і бути гаразд знайомим з вимогами сцени" [1, с. 672–673].

Дмитро Дорошенко – складна і неоднозначна історична особистість. Її художнє осмислення потребувало масштабних авторських інтерпретацій історичного контексту і матеріалу. У 1665–1676 рр. він був гетьманом Війська Запорозького Правобережної України. Стояв на чолі Гетьманщини протягом 1668–1670 рр. Його правління припало на складні часи Руїни. Онук Михайла Дорошенка (соратника Петра Сагайдачного) свого часу проходив службу у Богдана Хмельницького, виконуючи його дипломатичні доручення. Був активним учасником переговорів зі шведським урядом щодо союзу проти Речі Посполитої. А після смерті Хмельницького визнав владу Івана Виговського, хоча не належав до його близького оточення. Дорошенко брав участь у перемовинах із посольством Станіслава Казимира Беневського, які завершилися Гадяцьким договором. 1658 р., перебуваючи у таборі під Гадячем, зробив спробу протистояти московським військам у Срібному, але не вдалося утримати містечко від армії Семена Пожарського, бо та була сильніша. Після посилення у суспільстві настроїв проти тогочасного гетьмана Виговського перемістився на Чигиринщину, увійшовши до близького оточення обраного на Чорній раді гетьмана Юрія Хмельницького. Дорошенко брав участь у перемовинах із Олексієм Трубецьким, які завершилися підписанням Ю. Хмельницьким Переяславських статей. Час швидко довів хибність угод, і Дорошенко знову включився у процес для їх перегляду. У 1665 р. він був обраний тимчасовим гетьманом правобережної України. Серед його реформ варто назвати створення регулярного козацького війська, встановлення на кордоні нової митної лінії, карбування власної монети, провадження політики колонізації незаселених земель, широку міжнародну діяльність. Визначальною тезою політики Дмитра Дорошенка було об'єднання під своєю владою Правобережної та Лівобережної України. Після підписання Андрусівської угоди між Річчю Посполитою й Московією, де було проігноровано інтереси України, Дорошенко прийшов до рішення укласти військовий союз із Кримським ханством і перейти під політичний протекторат Османської імперії. Гетьману вдалося зміцнити свої позиції на Правобережній

Україні та вирушити на Лівий берег. У певний момент він навіть обіцяв Івану Брюховецькому відмовитися від гетьманської влади, якщо той виступить проти московського царя. 1668 р. Петра Дорошенка було проголошено гетьманом усієї України, "обох берегів Дніпра". Проте гетьманував він у такому статусі недовго. Оскільки його політика була спрямована на посилення гетьманської влади та України загалом, московський уряд чинив йому спротив, підтримуючи супротивників. Після укладення Дорошенком угоди з Кримським ханством із-під його влади вийшли козаки Лівобережної України. 1669 р. за допомогою козаків на чолі з Іваном Сірком Дорошенко розгромив військо Петра Суховія і кримських татар, які виступили на його боці. Поки Дорошенка не було на Лівобережжі, у Глухові проголосили гетьманом Дем'яна Многогрішного, який уклав із Московією Глухівські статті. Сам Дорошенко продовжував вести боротьбу за гетьманщину з Московією та Річчю Посполитою. Для нейтралізації Криму він уклав нову угоду з Османською імперією навесні 1669 р. в Корсуні, отримавши від султана титул бея українського санджака. Цікаво, що згідно з цією угодою, султанські грамоти стосовно України мали писатися українською та османською мовами; українська православна церква отримувала автономний статус у складі Константинопольського патріархату; на українських землях не дозволялося будувати мечеті та брати ясир; землі України визначалися від Перемишля до Путивля. Після укладення 1672 р. урядом Речі Посполитої Бучацького мирного договору і фактично відмови від Правобережної України, Московія розпочала свій наступ. Унаслідок було скинуто Дем'яна Многогрішного і проголошено гетьманом усієї України Івана Самойловича. У результаті битви під Чигирином, за допомогою османсько-татарських військ Правобережна Україна знову була під владою Дорошенка. Після війни з Московщиною українські міста і села нагадували руїну. Також відбувалися татарські напади, що зумовлювало розчарування в політиці Османської імперії. 1675 р. Дорошенко сам склав гетьманські повноваження, а Іван Сірко присягнув на вірність Московії та цареві. Сам Дорошенко не виконав вимоги царського уряду присягнути на

вірність цареві у присутності Самойловича й Ромодановського. Після поразки 1676 р. під Чигирином колишній гетьман оселився в містечку Сосниця на сучасній Чернігівщині. Потім на вимогу царського уряду переїхав у Москву, де був призначений в'ятським воєводою. Доживав віку під Москвою в селі Ярополчому, будучи одруженим із Агафією Єропкиною, стовповою дворянкою. Подружжя народило трьох дітей (сини Олександр і Петро, дочка Катерина). Там Дорошенко і помер 1698 р., де й похований.

Саме за художню інтерпретацію такої суперечливої та масштабної історичної постаті взялася Людмила Старицька-Черняхівська. Авторці вдалося представити монументальний образ гетьмана в широкому спектрі його діяльності. На початку драми жіноча постать змальовує картину тогочасної Руїни, котра визначає загальний тон твору:

*Кривавіє, сплюндрованії ниви,
Останній зойк конаючих борців,
Вогні пожеж під грізним чорним небом
І крик страшний ширяючих круків...
Де ділось все? Ви, лицарі Руїни,
Що бились в передсмертній боротьбі,
Що прагнули "заплакану отчизну"
Оборонить, зміцнити й захистить. [2, с. 60].*

Таким чином авторка наголошує на трагічності описуваного періоду, в контексті чого розгортається ідея захисту України від ворогів. У творі актуалізується історичне минуле для того, щоб нащадки зробили з нього належні висновки. У драмі представлено фактично всю історію гетьманування Петра Дорошенка.

На початку драми бачимо старт його гетьманської кар'єри. Події першої дії відбуваються серед українського степу, на хуторі полковника Яненка. Він бесідує зі старим бандуристом про давні часи, порівнюючи їх із тогочасними кривавими часами. Авторка гостро засуджує чвари між гетьманами як велике зло, негативно міркуючи про козацьку старшину і московських воєвод, насамперед обурюється їхнім свавіллям над власним народом. Потім приїздить полковник Черкаський

разом із Іваном Мазепою, Іваном Сірком, Іваном Самойловичем. Настрої твору стають усе більш тривожними і трагічними. Людмила Старицька-Черняхівська представляє специфіку характеру і світогляду кожного з цих історичних діячів, як саме вона їх бачить і розуміє. Особливою потужною є постать Дорошенка як людини щирої, відважної, сильної духом. Мазепа бачиться як розумний, зважений і хитрий політик. Самойлович поданий як образ негативний, суперечливий справжньому духові українського козацтва. Письменниця характеризує його як підлабузника, задрісника, який волочиться за жінками. Сірко постає втіленням українського січового козацтва, він людина смілива і відверта. По суті таким строкатим і неоднорідним було українське суспільство. Сам Дорошенко постає як втілення козацької старшини, її настроїв і прагнень. Своєю місією він бачить об'єднання України, мислячи себе продовжувачем у цьому сенсі справи Богдана Хмельницького. Сірко, як і все січове козацтво, мріє про волю і свободу дій. Іван Самойлович завжди на боці поміркованих, думає про власну вигоду і прагне завжди залишатися на боці сильнішого. Уособленням народу виступають козак Роман і бандурист.

У діалозі Дорошенка й Мазепа наголошується на суперечливості позицій в українському суспільстві, що зумовлює постійну нестабільність у Вітчизні:

Дорошенко: Чому ж то так?

Мазепа: Бо скільки козаків,

То стільки думок у нас буде; осьде

З двома ми лиш балакали, й вони

Не згодяться із нами: кожен буде

Своїх думок доходить... [2, с. 85].

Таким чином осмислюється нездатність українського суспільства згуртуватися навколо однієї ключової особи. Хоч саме така єдність навколо українського державника вважається авторкою запорукою монолітності суспільства.

У Драмі "Гетьман Дорошенко" визначальною є саме ідея української державності, носієм котрої виступає насамперед головний герой. Він вигукує з болем:

Ганьба

*І сором се! Чи вже останні ми
З усіх людей на цілїм світі білім?
Татарин, лях, москаль, і турчин, й швед,
Усяк народ свою державу має... [2, с. 77].*

Масштабність особистості Дорошенка розкривається також через почуття гетьмана до дочки полковника Яненка – Прісі. Жінка нейтрально ставиться до тогочасних соціально-політичних подій, мріючи жити у світі щасливих людей:

*Хотіла б я
Насамперед урватись з сього степу,
Хотіла б я побачити людей
Відрадісних, веселих, гарних, ясних,
Бо в смутках сих зів'яну, захлинусь.
В моїй душі тремтять пташині крила,
Вони несуть до світла до тепла
Безжурного, прозорого!... [2, с. 66].*

По суті вона звичайна жінка, без політичних позицій і розуміння державницької ідеї. Саме ця пересічність зумовлює те, що вона зраджує з Іваном Самойловичем, постать якого є негативною. Такого історичного факту не зафіксовано, це суто авторська інтерпретація Старицькою історії України. Сам Самойлович є для авторки людиною також пересічною, не здатною відстоювати високі ідеали. Він сам характеризує себе такими словами:

Хто дивиться на небо, той на землі спіткнеться [2, с. 115].

Це такий своєрідний любовний трикутник, в якому особистості мають різне розуміння почуття кохання. Тому компромісу тут бути не може. Для Прісі рідний край, тобто Вітчизна там, де вона буде щаслива. По суті вона чітко не асоціює себе з Україною. Подібно мислить і Самойлович. Для нього важливо отримувати втіху від життя і пити кохання. Натомість зовсім по-іншому мислить Дорошенко. Для нього суть і сенс життя полягають у тому, щоб дбати про народ, вболівати за його долю:

*Те серце вкрай, пече його вогонь
І сорому, і болю за Вкраїну.
Йй за свій народ; як пташка у сільці,
Так в серці сім тріпоче й б'ється думка
Про волю, про свою державу, ось
Що сон жене і заступа кохання,
І гасить сонце в ясних небесах [2, с. 104].*

Друга дія драми присвячена опису подій, які відбуваються в Україні. Авторка представляє роздуми гетьмана Петра Дорошенка про історичну долю Вітчизни. Зокрема, він наголошує на важливості ідеї єдності держави, постаючи прихильником союзу з Османською імперією. При цьому вважає головним максимальне дотримання прав і свобод українського народу та його держави. Дорошенко цілком свідомий того, що Московський уряд не дотримується вимог Переяславської угоди. У свою чергу він розуміє і те, що Польща постійно претендуватиме на певні українські землі й готова піти на змову з султанською Туреччиною. Дорошенко і Мазепа говорять на тему намірів сусідів, яких по суті вважають злими:

*Дорошенко: Ох, думку сю я зміряв геть гадками,
Та в бусурман, невіра ... Ось в чім річ,
Ось що пече....
Мазепа: Чи то не християни
Розшматували надвоє нас [2, с. 101].*

Тобто, саме інші християнські народи сприяли тому, що Україна поділена на Правобережну й Лівобережну. Цими християнськими народами є московити і поляки.

Третю дію дослідники цілком правомірно називають психологічною. Бачимо тут описи похмурої осені, які пророчать трагічні події, що наближаються. Вони стосуватимуться як долі України, так і особистого життя Дорошенка. Гетьман отримує анонімну звістку про те, що дружина його зрадила. Він залишає військо й вирушає в Чигирин, де полковник Яненко намагається заспокоїти гетьмана і втішити. Він хоче, щоб Дорошенко залікував "рану в серці", адже його чекають важливі державні справи. Нагадує, що він є лідером козацького війська й України,

тому має піднятися вище особистого болю й образ, а зрадлива дружина не варта його болю й нехтування важливими державними справами. Дорошенко з великим болем і сумом звинувачує дружину в тому, що вона знеславила його ім'я, зрадивши з ворогом Іваном Самойловичем. На думку Дорошенка, Самойлович радий служити всім і будь-якій ідеї заради грошей і слави. А ще його гріхом є постійні залицання до жінок.

*Дорошенко: Не втіхи я шукав
Шукав в тобі любові я! Та так,
Як я тебе кохав, ніхто на світі
Ще не кохав нікого! Думав я,
Що не чужа ж ти рідній Україні,
Що жаль її – твій жаль, твоє життя,
Що рани сі, мої криваві рани
Загойш ти як рідна, дорога,
Укохана і вірняя дружина [2, с. 128].*

Авторка показує глибокий конфлікт між особистим і суспільним. Для цього вона використовує народну українську символіку, талановито інтегруючи її у контекст душевної драми особистості. На думку Старицької-Черняхівської, кожна особистість здатна чи не здатна на високий чин служіння Вітчизні. У драмі Дорошенко втрачає найкращий час для наступу свого війська. І причиною цього стає особиста трагедія, зрада коханої жінки. Це спонукало його просити допомоги в татар. Стариця Митродора – рідна мати Дорошенка – застерігає сина щодо татар, адже вони невірні, не християни. Коли ж Дорошенко стоїть на своєму, вона проклинає його. Тут бачимо велике психологічне напруження. Кожен із персонажів переживає своєрідний пік почуттів та емоцій. Третя дія п'єси по суті завершується суто політичними і дипломатичними міркуваннями. Авторка у художньому світлі представляє політичні погляди гетьмана Петра Дорошенка у процесі його переговорів із Москвою. Він пропонує угоду, що базується на трьох визначальних тезах: військовий протекторат московського царя, виведення війська з України і ставлення до його козаків-посланців як державних вагомих людей. Стоячи на позиціях Андрусівського договору,

Москва відкидає такі пропозиції українського гетьмана. Водночас гетьман і Москва кожен зі свого боку ведуть перемовини з Польщею. Метою Москви є перетворення Дорошенка на свого союзника, тому йому пропонують різні привілеї, зокрема боярський чин. І хоч багато знатних українців піддалися такій спокусі, гетьман відмовляється, говорячи:

*Не крамар я! З моїх дідів ніхто
Не шинкував, не міряв ліктем зроду.
Не соболів, не грошей й хуторів
Бажаю я, а волі, тільки волі!* [2, с. 148].

Так він послідовно крокує до поставленої мети, наголошуючи на важливості волі особистої та національної.

Четверта дія драми має характер більш оптимістичніший і навіть дещо піднесений. Дорошенко постає переможцем у змаганнях із Польщею, підписуючи з нею мирну угоду, за якою правий берег був під його владою. На жаль, це була остання славна перемога гетьмана Дорошенка. Далі Старицька-Черняхівська наголошує на зростанні хвиль народного обурення з приводу брутальної поведінки "заморського війська", що по суті є окупаційним. І український народ не розуміє, чому так сталося. У суспільстві навіть ходять розмови щодо можливої зради гетьманом свого народу. Розвиток наступних дій драми має характер напружений. Тепер події подаються у стилі більш трагічному і понурому. Дорошенко відчуває певну безвихідь із ситуації, що склалася. Він розуміє, що через нього в його рідній Україні перебувають і хазяйнують представники іншого народу, який не шанує культуру і віру українців. А особисто відвідавши турецького султана, гетьман розповідає Мазепі про побачену наругу іновірців над християнськими святинами. Дорошенко з боєм говорить про те, що сам Магомет IV у мечеті, що була колись християнським храмом, кинув під ноги свого коня хоругви, хрести й образи. Таким чином Людмила Старицька-Черняхівська творить глибокий психологічний образ Дорошенка, особиста і політична драма якого полягає в тому, що він не може помститися так званим "спільникам" за наругу над православною вірою. Гетьман звертається до Мазепи:

*А коні йшли. А серед гатки
Поверх всього, так просто на шляху,
Лежала там свята стара ікона,
Аж почорніла од часу. То був
Святої Діви образ. Просто в небо
Дивилися ті очі із землі,
Сумні, святі, суворі. Ох, несила... [2, с. 161].*

Дорошенко щиро кається, бо вважає, що сам допустив осквернення християнських святинь. Тому порівнює себе самого з Іудою. Тут наголошується на усвідомленні героєм себе як зрадника. Гетьман цілком свідомий того, що має нести за це відповідальність. Адже у складних ситуаціях необхідно радитися з народом. Саме народ має бути головним помічником у справі управління державою і, зокрема, в дипломатичній діяльності. Фактично те, від чого застерігала його колись мати, збулося. Так спрацювало її прокляття. Саме усвідомлення гетьманом своїх помилок є головним чинником розкриття його характеру.

У передостанній дії твору бачимо, як посланці султана вимагають від Дорошенка данину. Найгірше те, що цією даниною мають стати молоді хлопчики, які будуть виховані майбутніми яничарами. І трагічною є згода гетьмана дати цю данину. Такий його крок став остаточним рушієм для відмови від нього рідного народу і козацтва. А сам він змушений втекти на Лівобережну Україну. Четверта дія драми має трагічний характер, будучи сповненою глибоким розпачем Дорошенка. Його трагедія полягає в тому, що він не може зупинити Руїну в Україні. Відображенням важких і трагічних внутрішніх почуттів гетьмана є похмура погода. А себе самого він порівнює з Каїном:

*Я Каїн,
Нема мені тут місця. Чуєш, скрізь
Шепоче все: запродав Україну,
Запродав бісурманові [2, с. 167].*

П'ята дія містить опис битви Дорошенка з ворогами. Він очолює військо, до якого входять віддані його справі старшини і полковники. Всі вони готові померти в бою, але не здатися. У битві під Чигирином це військо протистоїть армії Самойловича

й московського воєводи Ромадановського. По суті їхня поведінка схожа на татарську, адже метою є загарбання України. У трагічному розпачів гетьман починає танцювати, наказавши музикантам грати. Він розчаровано промовляє:

*Там вже нема завзятого лицарства,
Там вже нема козацтва того,
Що піднялось колись за віру й волю [2, с. 167].*

Дорошенко усвідомлює власну поразку і трагедію. А задля порятунку України він готовий піти на муки, якби знав, що Україна знову "воскресне та оживе", що зійде зерно волі на рідних землях. І тепер мати Дорошенка пророче виправдовує сина:

*Ні, сину,
Не згинуло життя твоє і кров,
Проклята тут, не згинула даремне:
Я вироцу її, я переллю її
В нових людей. І всі пекучі сльози,
Проліті тут, квітками я зроцу [2, с. 193].*

Але Дорошенко більше не хоче, щоб гинули козаки, тому вирушає до Самойловича для складання своїх гетьманських повноважень. У цій ситуації полковник Шульга закінчує життя самогубством. Натомість генеральний писар Іван Мазепа, постаючи людиною прагматичною і хитрою, стає на бік Самойловича. А мати-Україна пророче говорить, звертаючись до гетьмана Дорошенка:

*Ти дав минуле, сину, і воно
Уродить нам прийдешиє ... [2, с. 193].*

Таким чином авторка висловлює надію на майбутнє відродження України, у подолання історичної тогочасної Руїни. Фактично Руїна часів Петра Дорошенка проектується на сучасне письменництво життя, коли її Вітчизна так само перебувала під московським радянським гнітом.

Загалом "Гетьман Дорошенко" – блискуча історична драма, в якій представлено складний і неоднозначний образ гетьмана Дорошенка, а також інші історичні постаті у світлі авторського художнього бачення. Письменництво у художньому світлі осмислює

складну проблему української державності через світогляд і поведінку людей, діячів історичного масштабу. Авторка широко міркує про сенс людського буття в історії, про місію і призначення людини. Зокрема, найвищою самореалізацією особистості, її високою історичною місією бачиться Л. Старицькою-Черняхівською боротьба за рідну землю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Старицька-Черняхівська Л. 25 років українському театру. Старицька-Черняхівська Л. *Вибрані твори*. Київ: Наукова думка, 2000. 848 с.
2. Старицька-Черняхівська Л. Гетьман Дорошенко. Старицька-Черняхівська Л. *Вибрані твори*. Київ: Наукова думка, 2000. 848 с.
3. Хорунжий Ю. Вступна стаття. Старицька-Черняхівська Л. *Вибрані твори*. Київ: Наукова думка, 2000. 848 с.
4. Шевченко Т. Повне зібрання творів у дванадцяти томах. Том другий. Поезія 1847–1861. К.: Наукова думка, 1991. 589 с.

REFERENCES

1. Starytska-Cherniakhivska, L. 25 Years of Ukrainian Theater. Starytska-Cherniakhivska, L. *Selected Works*. K.: Naukova dumka, 2000. 848 p.
2. Starytska-Cherniakhivska, L. Hetman Doroshenko. Starytska-Cherniakhivska, L. *Selected Works*. K.: Naukova dumka, 2000. 848 p.
3. Khorunzhyi, Yu. Introductory article. Starytska-Cherniakhivska, L. *Selected works*. K.: Naukova dumka, 2000. 848 p.
4. Shevchenko, T. Poetry 1847–1861. A complete collection of works in twelve volumes. V. 2. K.: Naukova dumka, 1991. 589 p.

Стаття надійшла до редколегії 29.12.23

Oksana Slipushko, DSc (Philol.), Prof.
ORCID ID: 0000-0002-7401-7492
e-mail: o.slipushko@knu.ua

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine,
Olha Shchelkunova, PhD, Assist.
ORCID ID: 0000-0002-0030-3592
e-mail: olhashchelkunova@knu.ua
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

AUTHOR'S PARADIGM OF HETMAN DMYTRO DOROSHENKO IMAGE IN THE DRAMA OF LYUDMYLA STARYTSKA-CHERNYAKHIVSKA

The premise of the feasibility of conducting the analysis is the importance of studying the work of Ludmila Starytska-Chernyakhivska, who devoted attention to the history of Ukraine, to the times of Ruin and the figure of Hetman Petro

Doroshenko. The relevance of the study is due to the desire to determine the specifics of the interpretation of the historical figure through the prism of the worldview of the writer and to reveal the influence of this interpretation on the general perception of the history of Ukraine. The purpose of the paper is the analysis and interpretation of the historical drama "Hetman Petro Doroshenko" by Lyudmila Starytska-Chernyakhivska. The article defines the peculiarities of the author's interpretation of the image of the hetman, his place in the history of Ukraine. The author's appeal to the historical drama genre is substantiated as the most effective for presenting the complex and ambiguous image of Hetman Doroshenko and other historical figures. All characters are presented in the light of the author's artistic vision. Through them, Lyudmila Starytska-Chernyakhivska makes sense of the problem of Ukrainian statehood through the worldview and behavior of people, figures of historical scale. The article presents historical facts related to the hetman's life and activities, emphasizing the synthesis of the real and artistic primal elements in the work. Emphasis is placed on the presence of the author's conjecture in the text. The writer thinks about the meaning of human existence in history, about the mission and purpose of man through the image of Petro Doroshenko as a person with a high historical purpose and Ivan Samoilovych as an average, self-interested personality. The article is based on a historical-literary approach, which turns out to be the application of a general scientific approach (synthesis and generalization); systematic descriptive, textological and philological methods. The analysis of the work presents us with the statement that the highest self-realization of an individual, his high historical one, is the struggle for his native land. This idea is realized through the image of Petro Doroshenko. The drama affirms the thesis about the future revival of Ukraine, and the Ruin is projected on the contemporary life of the writer.

Keywords: Ukrainian literature, Lyudmyla Starytska-Chernyakhivska, historical drama, Petro Doroshenko, artistic interpretation, synthesis, historical character.